

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРІОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ

УДК 930.253(477)«1917/1921»

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-31-119-127>**Ігор Кушко**Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»,
викладач (Україна)e-mail: ihorkyshko90@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3803-1809>**Руслан Прилипко**Донецький національний університет імені Василя Стуса,
кандидат історичних наук, старший викладач (Україна)e-mail: rus.prilipcko@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9287-4412>**Перші кроки Директорії у грудні 1918 – січні 1919 рр. за спогадами діячів української революції**

Анотація. Мета статті. Державотворчі процеси в роки Української революції 1917 – 1921 рр. відбувалися у складних умовах. Активні учасники тогочасних подій залишили значну кількість спогадів, у яких відображали особистісне ставлення до подій, до державних діячів та роботи державних органів. Автори, на основі спогадів, щоденників, синтетичних праць історико-мемуарного характеру поставили за мету охарактеризувати роботу Директорії у перші місяці її створення. **Методологія дослідження** ґрунтується на поєднанні структурно-функціонального аналізу, порівняльно-історичного та порівняльно-правового методу. Автори дотримувалися у дослідженні принципів історизму, системності, науковості та верифікації. **Наукова новизна** роботи полягає у тому, що використовуючи порівняльно-історичні та порівняльно-правові методи, автори аналізують спогади голів Директорії, прем'єр-міністрів і рядових службовців української-революції 1917 – 1921 рр. та аналізують їх ставлення до перших місяців роботи Директорії. Авторами також показано основні недоліки у роботі державного органу. **Висновки.** На думку авторів, на роботу Директорії вплинули постійні суперечки її членів. Особливо помітними вони були між В. Винниченком і С. Петлюрою, які боролися за вплив на державний орган. Між цими лідерами були кардинальні розбіжності у напрямках розбудови держави соціалістичної чи європейської моделі. На державотворчі процеси також вплинули чвари між військовою і цивільною адміністрацією, що призводило до постійних конфліктів. Військові не завжди виконували вказівки Директорії. Окрім того, через нестачу кваліфікованих працівників на посади у цивільних та військових адміністраціях часто призначалися недобросовісні виконавці. Утім, чи не найбільшою шкоди державотворчим процесам завдала нечітка державницька політика. Закони видавалися із запізненням, громадяни не завжди були проінформовані про роботу Директорії. За короткий час вона втратила свою популярність і підтримку громадян.

Ключові слова: мемуари, щоденники, Директорія, державні діячі, державницька політика, державний орган.

Постановка проблеми. Політичні діячі періоду Української революції 1917 – 1921 рр. залишили велику кількість спогадів, щоденників, синтетичних¹ праць історико-мемуарного характеру щодо революційних подій та побудови держави. Вони не позбавлені суб'єктивних, особистісних оцінок авторів, проте є цінним джерелом щодо осмислення як причин поразок державотворчих процесів, так і для аналізу тогочасних політичних процесів та ролі конкретних діячів Української революції. Аналіз цих історичних джерел сприяє встановленню хронології подій, доведенню історичних фактів та подоланню історичних міфів щодо революції 1917 – 1921 рр.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Авторами дослідження зроблена чи не перша спроба оцінки роботи Директорії у перші місяці її роботи, як державного органу, за спогадами державних діячів Української революції. У роботі використано мемуари, спогади, щоденники таких політичних, державних та військових діячів, як: М. Ковалевського [Ковалевський, 1960], М. Галагана [Галаган, 2005], Д. Дорошенка [Дорошенко, 1969], В. Андрієвського

¹ Синтетичні праці історико-мемуарного характеру – праці, в яких поєднувалися елементи історичного дослідження мемуарів, публіцистики і, навіть, белетристики.

[Андрієвський, 1923], М. Шаповала [Шаповал, 1958], І. Мазепи [Мазепа, 2003], М. Омелянович-Павленко [Омелянович-Павленко, 2007], Є. Коновальця [Коновалець, 1928], Д. Донцова [Донцов, 1954], Є. Чикаленка [Чикаленко, 2011], В. Винниченка [Винниченко, 1920], Б. Мартоса [Мартос, 1958]. У сучасній українській історіографії обмаль досліджень, присвячених саме цій проблематиці. Серед загальних слід відзначити праці таких авторів: О. Копиленко [Копиленко, 1997], М. Копиленко [Копиленко, 1997], П. Гай-Нижник [Гай-Нижник, 2013], Д. Яневський [Яневський, 2003], В. Яблонський [Яблонський, 2001], М. Стопчак [Стопчак, 2013], В. Пархоменко [Пархоменко, 2019], Р. Пиріг [Пиріг, 2009].

Мета статті: показати ставлення політичних діячів української революції 1917 – 1921 рр. до Директорії як державного органу влади. Автором використовувалися мемуари виключно державних діячів відповідного періоду: членів Директорії, прем'єр-міністрів так і звичайних державних службовців.

Виклад основного матеріалу. Посаду міністра земельних справ в урядах С. Остапенка, Б. Мартоса, І. Мазепи доби Директорії УНР займав Ковалевський Микола Миколайович. Він був політичним діячем, публіцистом, поетом. У 1920 р. виїжджає за кордон, де опубліковує свої мемуари.

М. Ковалевський у своїх мемуарах дав характеристику кожному члену Директорії: «До неї належав Володимир Винниченко, який за часів Української Центральної Ради був першим головою Генерального Секретаріату і прем'єр-міністром, Симон Петлюра, який тримав у своїх руках команду Республіканської армії і був її Головним Отаманом, Федір Швець, учений геолог, якого висунула на це становище Всеукраїнська Селянська Спілка, Андрій Макаренко, який визначився ще під час першого революційного періоду, як організатор українських залізничників і суддя Панас Андрієвський, який був провідником так званої партії соціалістів-самостійників і тримав зв'язок з правим крилом українського суспільства» [Ковалевський, 1960 : 534]. Він наголошує, що відбувалися постійні суперечки між С. Петлюрою та В. Винниченком, що позначилося на ефективній роботі державного органу: «Як я вже згадував, у Києві утворилось два осередки державної влади. Легальним і явним осередком була Директорія та уряд. Другим, так би мовити, закулісовим осередком влади були наші вищі військові кола з Головним Отаманом Симоном Петлюрою на чолі. Вищі наші старшини були тієї думки, що поки не наступлять нормальні умови, себто поки не устabilізується ситуація на західних і північних кордонах України, вони мають право впливати на біг державних справ і творити, так би мовити, диспозиційний осередок, який може функціонувати значно швидше, аніж бюрократична машина уряду й Директорії» [Ковалевський, 1960 : 537]. Такі самі зауваження до роботи Директорії ми находимо у спогадах Є. Коновальця. [Копиленко, 1997 : 122].

М. Ковалевський доводить, що Директорія стала державним органом після того, як на Трудовому Конгресі було прийнято постанову про неї. За якою вона стала верховним органом влади і мала здійснювати свою владу до моменту скликання наступних парламентських виборів: «... постанову про Директорію як верховний орган влади. На підставі цієї постанови Директорія мала здійснювати свою владу аж до переведення нормальних парламентарних виборів на підставі конституції.» [Ковалевський, 1960 : 534].

Під час Української революції обіймав посаду міністра закордонних справ в Українській державі Дорошенко Дмитро Іванович – політичний діяч, дипломат, історик, публіцист, літературознавець, бібліограф. Його мемуари є цінним історичним джерелом, саме тому автор поєднав його діяльність як державного діяча, історика і мемуариста, що надає його спогадам високої достовірності. У них він критично ставився до роботи Директорії і надав цінну інформацію про її роботу в перші два місяці існування. По-перше, уряд не мав авторитету серед народу: «Дивлячись збоку, справді не можна було не прийти до висновку, що новий лад довго не вдержиться. Влада не мала авторитету Отже й Директорія, викликавши цього духа деструкції, не могла вже дати собі з цим ради. Та армія, що так легко й швидко зібралася в її руках в листопаді, ще легше й швидше розлетілась і розтанула, коли головна мета – повалення Гетьмана – була досягнута.» [Дорошенко, 1969 : 398]. По-друге, скинувши уряд Гетьмана, по всій території Української Народної Республіки панувала анархія, і у провінціях люди чекали приходу більшовиків: «Приїжджі з провінції оповідали, що там шириться повна анархія і всі ждуть приходу большевиків.» [Дорошенко, 1969 : 399]. По-третє, витрачалися величезні кошти на цькування прихильників уряду Гетьмана, що призвело до виїзду з території УНР «свідомих українців»: «Нова влада почала з того, що одним почерком пера позвільняла з посад усіх урядовців, призначених за Гетьмана [Дорошенко, 1969 : 399].... Я вже тільки що говорив, що серед українського громадянства запанувала якась «тяга» закордон: хто тільки міг, старався записатись до якоїсь дипломатичної місії й виїхати.» [Дорошенко, 1969 : 400]. По-четверте, влада Директорії була маріонеткова в руках лівих партій: «Верховна влада, здійснена в Директорії з п'яти осіб, випадково зведених до купи, і з Ради Народніх Міністрів, опилалась

іграшкою в руках лівих партій, що почали боротись між собою за перевагу.» [Дорошенко, 1969 : 400].

У період Директорії УНР Галаган Микола Михайлович обіймав посаду комісара Міністерства військових справ. Очолював надзвичайну дипломатичну місію Директорії УНР в Угорщині. Під час української революції був політичним діячем, членом Української Центральної Ради, працював у департаменті загальних справ міністерства народного здоров'я був членом Українського національного Союзу, брав безпосередню участь у поваленні уряду П. Скоропадського.

У своїх спогадах акцентує увагу на суперечках між цивільною і військовою адміністрацією. Так, М. Галаган вважає, що «Директорія розділилась: цивільна частина Директорії мала приїхати вже скоро, а військова ц. т. Головний Отаман, мала прибути пізніше, окремо від інших.» [Галаган, 2005 : 398]. Він дає важливу інформацію про роботу міністерства народного здоров'я, а саме те, що з перших днів приходу нової влади міністерство зовсім не працювало за призначенням, керівники мінялися і не виконували своїх прямих обов'язків: «Дуже недовгий час довелось нам служити під керівництвом нового міністра, бо він скоро нас покинув. Ми не відчули й не пізнали на собі ні позитивних, ні негативних особливостей нового керівництва, бо наш новий міністр систематично не урядував, приходив до міністерства наворотами на короткий час, а потім скоро відходив по якихось справах. Найважливіше розпорядження нового міністра, яке я особисто одержав, був наказ справити нове гарне умеблювання для його кабінету. Справили і поставили те умеблювання, але на ньому новий міністр уже не урядував, бо зовсім несподівано для нас скоро від'їхав до Парижа.» [Галаган, 2005 : 400]. Не було чітких кроків у державному будівництві УНР. Відбувся розкол в УСДРП щодо подальшого розвитку країни. Директорія не мала чіткої міжнародної політики: «Сусідство совітсько-комуністичної Москви відбивалось на житті України не тільки тим, що звіди постійно загрожувала небезпека оружного нападу на Україну ... що різні круги по-різному оцінювали те явище. ... VI конгрес УСДРП 10 січня 1919 р. Тут уже цілком виразно визначилась різниця в поглядах двох течій. На чолі правішої стояв М. Порш і В. Винниченко, а ліву течію заступали М. Ткаченко і А. Пісоцький; середню позицію займала група делегатів на чолі з І. Мазепою. Конгрес скінчився, в суті, перемогою середньої течії, до якої прилучилась і правіша.» [Галаган, 2005 : 401].

Під час революції Андрієвський Віктор Никанорович був Полтавським губернським комісаром народної освіти. З приходом більшовиків до Полтави виїхав до Галичини, де керував продовольчим департаментом Державного секретаріату харчових справ ЗУНР. У його мемуарах знаходимо інформацію про роботу Директорії. З приходом її до влади вона не мала на кого опертись, якщо на початковому етапі українці підтримували владу, то через деякий час вони від неї відмовлялися. За непослідовні кроки і нечітку державницьку політику роботу Директорії почали критикували: «Вона не мала на кого опертись. Слова про «народ», «трудовий народ» і т. п. нічого нікому не говорили, і хоч у своїх відозвах Директорія раз-у-раз їх уживала і до «народу» апелювала, ширші маси ставилися мляво й байдуже до таких покликів, бо не знали певно, що то власне значить оте слово «народ?»» [Андрієвський, 1923 : 3]. В. Андрієвський негативно ставився до С. Петлюри і В. Винниченка через їхню неспроможність керувати державою: «Нездарність їх обох я добре знав. Знав, що й до ніякої державно-будівничої роботи вони непридатні. Не думав я також, щоб недавня минувшина наша чого навчила їх, бо наших соціалістів московського виховання навіть могила не навчить – в тім я свято переконаний і до сьогодні!» [Андрієвський, 1923 : 11]. Очевидець української революції негативно відносився до призначень державних службовців на посади комітетів і комісарів, бо вони займалися грабівництвом і мародерством: «Знаєте, ми, багатші козаки, збиралися було допомогти Директорії по ширости усім, чим тільки можемо. ... Та хіба за такою владою можна нам іти, коли вона знова нас обьявила непевними і непотрібними людьми, а наше майно ми мусимо віддавати як і раніше шляхом усяких «реквізицій», «конфіскацій» і простого грабіжу?... Знова по селах понастановлювано комітети «беднейших», знов розбишаки й конокради поставали на чолі отих комітетів, «беднейші» відбирають у нас зброю і конфіскують хліб, свиней, овес, соломую» [Андрієвський, 1923 : 14]. Критикував Директорію за нечіткі кроки у державницькій політиці: «Нерішучість, незнання, на яку ступити, нашої «демократії» в центрі, давалася відчувати і в нас у провінції. Такі акти, як уже згаданий мною маніфест про Трудовий Конгрес, збивали з пантелику й нашу бідну провінційальну «демократію»! Так добре почата справа з Національним Союзом заохотила було полтавських соціалістів і до дальшого співділання з українською «буржуазією» ...» [Андрієвський, 1923 : 28].

Активним учасником протигетьманського повстання був Шаповал Микита Юхимович. З приходом до влади Директорії був міністром земельних справ в уряді В. Чехівського. У його спогадах знаходимо детальну підготовку антигетьманського повстання, а також вибори членів Директорії [Шаповал, 1958 : 66 – 67]. Зроблено детальний опис роботи Ради Міністрів і його членів, що є важливим для бачення того, як працювала державна машина після перемоги

Директорії. Автор наголошує, що всі закони, які вони напрацювали в Раді Міністрів, були ухвалені Директорією і затверджені Трудовим Конгресом: «Другою великою подією було проголошення нових законів: закону про ліси 7 січня і закону про землю 8 січня. Почуваю себе й досі гордим і щасливим, що на мою долю припала велика честь виробляти ці закони, як прийняті нашою Радою Міністрів, так і ухвалені Директорією і згодом одногосно стверджені Трудовим Конгресом України.» [Шаповал, 1958 : 71]. М. Шаповал наголошує, що в складі Директорії відбувся розкол між цивільною і військовою адміністрацією. Військові хотіли примиритися з Антантою і йти війною проти Росії, а цивільна на порозуміння з Москвою: «Але українська політика розкололася. Частина військових начальників взагалі була проти всякого порозуміння з Москвою, а навпаки за порозуміння з Антантою і за війну проти большевизму, навіть взагалі проти соціальної революції.» [Шаповал, 1958 : 66 – 74].

Під час української революції Мазепа Ісаак Прохорович обіймав посаду керівника уряду Української Народної Республіки періоду Директорії. Державотворчі процеси бачив із середини. Негативно ставився до державницької політики Директорії на початковому етапі, наводячи приклади з її роботи в Одесі: «Саме в цей час (10 грудня) українські війська зайняли Одесу. Тільки невелика частина міста залишилась в руках російських добровольців. Українці мали повну можливість поширити свою владу на ціле місто. Але Директорія, в зв'язку зі своїми переговорами з Енно, заборонила ворожі кроки проти добровольців, яких протегували французи. Наслідком цього рішення українським військам довелося незабаром зовсім залишити місто.» [Мазепа, 2003 : 71]. У січні 1919 р. у складі Директорії почався розкол. За мемуарами І. Мазепа можна виділити дві складові розколу: по-перше, члени діючої верхівки не могли обрати єдиний зовнішньополітичний вектор між Антантою і Радянською Росією: «В уряді Директорії йшла боротьба між двома напрямками: одні стояли за порозуміння з Антантою, другі – за союз з Москвою.» [Мазепа, 2003 : 74]; по-друге, нечітка державницька політика, що призвела до розколу у військах армії УНР; це можна прослідкувати за виступами і державними кроками В. Винниченка, який, як політик, жив хвилими настроями й не мав сталого погляду на державні справи. Можна також простежити, що голова Директорії і голова уряду по-різному дивилися на основні кроки державного будівництва: «Але політика Директорії не об'єднала українських національних сил: вона викликала опозицію як з права, так і зліва. Вже на початку січня, через незадоволення політикою Директорії, збільшувалася одна з найбільших повстанських груп під командою отамана Григор'єва на Херсонщині. Слідом за цією групою Дніпровська дивізія, що була розташована в Святошині біля Києва, стає в опозицію до Директорії і під проводом отамана Зеленого самочинно вирушає до Трипілля, де оголошує совітські гасла [Мазепа, 2003 : 76]. ... Виявилось, що голова Директорії й голова уряду по-різному дивилися на основні завдання української політики.» [Мазепа, 2003 : 79]. У січні 1919 р., робота Директорії була паралізована. Українська політична еліта розділилася на три табори у розбудові держави: перші хотіли продовження політики Директорії, другі хотіли встановлення диктатури пролетаріату, треті – диктатуру військових: «Ніхто не знав, яка політика Директорії. [Мазепа, 2003 : 80]. Зазначив, що серед українського суспільства є три напрямки, а саме: за продовження дотеперішньої політики Директорії, за встановлення диктатури пролетаріату й за диктатуру військову, отже бажано обмінятися думками та зайняти якусь спільну лінію.» [Мазепа, 2003 : 81].

З приходом до влади Директорії, Михайло Володимирович Омелянович-Павленко (український військовий діяч, генерал-полковник армії УНР) займався розбудовою Збройних сил України. У його мемуарах, що збереглися до наших часів, він не давав ніяких політичних характеристик роботі Директорії: «Не думаю подавати тут свої оцінки цієї події – історія дасть свій присуд» [Омелянович-Павленко, 2007 : 109]. М. Омелянович-Павленко, завершуючи свої спогади, написав такі слова, що найкраще показало політичну діяльність Директорії у грудні 1918 р.: «політики доброї волі були ще у нас рідким явищем. Зусилля їх розбились об наші смертельні гріхи: заздрість, персональну амбітність, ... зловживання друкованим словом, – гріх може найбільший при низькій політичній освіченості мас, – нерозуміння лідерами того, що давати складні завдання масам, які щойно починають жити політично, рівнозначно навмисному розбиттю сил ... невиправиме фантазування і будування справ на підставі знаменитого прислів'я: «якось то буде», що мені особисто доводилось чути від найвідповідальніших наших політиків» [Омелянович-Павленко, 2007 : 106].

Одним із будівничих української армії періоду Директорії був Коновалець Євген Михайлович (військовий і політичний діяч, полковник армії Української Народної Республіки, комендант Української військової організації, голова проводу українських націоналістів, голова Організації українських націоналістів). У мемуарах, які дійшли до нашого часу, негативно відносився до державницьких кроків у Директорії, а саме до розбудови армії. Був противником тотальної мобілізації. Стверджував, що в той період не було достатньої кількості фахових офіцерів, що призвело до низької військової підготовки у сформованих військових формуваннях,

що в подальшому призвело до «отаманщини»: «Для планового переведення мобілізації не мала Директорія відповідного апарату, не було відповідної кількості старшин і підстаршин, не було теж налагоджене діло озброєння та омундуровання. Січові Стрільці заступали тоді думку, що наслідком такої загальної мобілізації потворяться дуже скоро незорганізовані та нездисципліновані частини, які, полишені на самих себе, будуть готові на всякі самочинні виступи. Дальшим важним аргументом проти оголошення загальної мобілізації» [Коновалець, 1928 : 16 – 17]. Наголошує Є. Коновалець на тому, що Директорія була розділена і не було одноставного погляду з того чи іншого питання: «Навпаки, кожний з членів Директорії, крім Винниченка, старався створити собі свою власну військову частину, на яку міг би спиратися, як на свою гвардію. Небіжчик Петлюра, змагаючись з Винниченком за значіння й впливи в Директорії та Українській Народній Республіці, грішив деколи у відношенні до війська.» [Коновалець, 1928 : 18]. Через нечіткі політичні кроки Директорії, негативно позначилося на армії і суспільстві: «Тим часом кожний день неясности й непевности погано відбивався з одного боку на тактиці незорієнтованих виконавчих органів київської влади, з другого – на настроях війська. Політика хитань між крайностями – від московських большевиків до французьких генералів – підірвала авторитет Директорії та впливала на всіх дуже деморалізуючо» [Коновалець, 1928 : 20].

Під час української революції Донцов Дмитро Іванович (політичний діяч, літературний критик, теоретик та ідеолог українського націоналізму) очолив Українське телеграфне агентство і Державне бюро преси, був керівником пресової та інформаційної місії у Берліні. У його спогадах, які дійшли до нас, є цікава інформація про роботу Директорії у грудні 1918 – січень 1919 рр.. Він занотував, що в кінці грудня у складі Директорії почався розбрат. Недосвідчених політиків ставили на державні посади. Міністром закордонних справ поставили людину, яка не знала жодної іноземної мови і за кордоном не була: «В колах Директорії – безлад і прострація. Винниченко грозить відходом. Експансивний Швець хоче або застрілитися, або когось застрілити. Невідомо чи встані Петлюра опиратися Винниченкові. ... На міністрів призначено хлопчаків, або туманів. Міністр закордонних справ, Чехівський, не знає ні одної чужої мови, поза Україною ніде не бував.» [Донцов, 1954 : 95].

З початком української революції 1917 – 1921 рр. Чикаленко Євген Харламович був одним із ініціаторів скликання Центральної Ради. Участь у політичній діяльності не брав. За спогадами Є. Чикаленка Директорія почала впроваджувати політику українізації, що призвела в місті до негативних наслідків, оскільки на той час воно було російськомовне. За такої політики підняла боротьбу з ь та ы: найгостріше заказано, щоб втри дні всі російські вивіски, написи, як державні, громадські, так і приватні, було знято, а через два тижні почеплено, з грамотно написаними українськими. Піднялась в городі суєта, повна комізму і драматизму: робочі і матеріал надзвичайно дорогі, люди не знають укр. мови, бігають, шукають знавців і всі кленуть, проклинають українську владу, бажаючи їй швидше згинуть.» [Чикаленко, 2011 : 238]. У своїй політиці вона опиралася на неблагонадійних елементів, а треба було залучати дрібну буржуазію. Вона була б надійною опорою новоствореної держави: «Замість того, щоб опертись на дрібну буржуазію, яка в Україні самий надійний клас, Директорія, так як і Ц. Рада, хоче спертись на анархічну голоту, яка здатна тільки руйнувати державу, а не будувати ... А через те скрізь по селах і городах грабежі, розбої, повна анархія; армія не слухає своїх начальників;» [Чикаленко, 2011 : 239]. Директорія за словами Є. Чикаленка не розбудувала чіткої системи державного апарату, наслідком стала анархія і «отаманія»: «Вони в селах верховодять, хоч їх і значна меншість, бо користуються одсутністю влади на місцях» [Чикаленко, 2011 : 243].

Активним учасником української революції був Винниченко Володимир Кирилович, за що неодноразово переслідувався. Під час української революції був членом Центральної ради, очолював Генеральний секретаріат, був генеральним секретарем внутрішніх справ, очолював власне Директорію.

В. Винниченко зазначає, що на етапі створення Директорії між членами виникли суперечки: «В той час, як усі представники партій з таким ризиком одбували останнє засідання, намічали й виробляеш план спільної акції, С. Петлюра виїхав у Білу Церкву й тут поспішив видати від свого імені Універсал до народу з закликком до повстання.» [Винниченко, 1920 : 123 – 124]. З приходом до влади Директорія зіткнулася з проблемою вибору системи – радянська чи європейська. Через невизначеність орган влади не міг нормально функціонувати: «поставив перед Директорією питання про прийняття системи радянської влади на Україні. Цим, розуміється, ми стали би на ґрунт чисто соціалістичної революції. Цим, розуміється, ми одштовхнули б од себе наші помірковані, дрібнобуржуазні національні елементи. ... Але переважна більшість членів Директорії на чолі з С. Петлюрою поставилась негативно до мого внесення. Основною причиною цього був, розуміється, їхній «поміркованій», дрібно-буржуазний світогляд.» [Винниченко, 1920 : 134 – 136]. Отримавши владу у Києві, Директорія так і не змогла

закріпитися на місцевому рівні. Не дочекавшись закону про місцеві ради, місцеві революціонери почали створювати свої органи влади: «І через те революційні елементи, не дожидаючись «закону» про трудові ради, самі творили революційні контрольні й керуючі органи влади на місцях» [Винниченко, 1920 : 145]. За мемуарами В. Винниченка можна зробити висновок, що у роботі Директорії з самого початку його створення були постійні розбіжності у початкових кроках будівництва країни.

Один із очільників Ради Народних Міністрів УНР доби Директорії – Мартос Борис Миколайович, який був також міністром фінансів і міністром продовольчих справ. У своїх мемуарах він позитивно ставиться до роботи Директорії у перші місяці. Проте ним було виділено два основних недоліки у його роботі: по-перше, не вистачало кваліфікованих працівників; «Ще більший брак фахових сил відчувався в різних установах.» [Мартос, 1989 : 164]; по-друге, нечітка політика Директорії у проведенні мобілізації й організації війська, що призвело до «Отаманії»: «Директорія Української Народньої Республіки нашвидку перевела мобілізацію, і хоч на мобілізацію з'явилося понад 400.000 війська, через те, що мало було свідомих українських старшин, полки не були добре зорганізовані.» [Мартос, 1989 : 170].

Висновки. На думку авторів, на роботу Директорії вплинули постійні суперечки її членів. Особливо помітними вони були між В. Винниченком і С. Петлюрою, які боролися за вплив на державний орган. Між цими лідерами були кардинальні розбіжності у напрямках розбудови держави соціалістичної чи європейської моделі. В. Винниченко вважав, що реальним ідеалом в існуючих умовах є автономія України у складі Російської Федерації на принципах рівності, взаємовигідних економічних зв'язків, збереження державної цілісності Росії та України. С. Петлюра сформулював свою концепцію державної структури України – хотів передати всю повноту влади «трудої» демократії, тобто в ідеї передати всю владу «працюючим класам» – селянам, робітникам і трудовій інтелігенції та усунути від неї експлуататорів, але фундаментальними засадами якої мали виступати самостійність, соборність, демократизм, верховенство права та європейські пріоритети в зовнішній політиці. На державотворчі процеси також вплинули чвари між військовою і цивільною адміністрацією, що призводило до постійних конфліктів. Військові не завжди виконували вказівки Директорії. Окрім того, через нестачу кваліфікованих працівників на посади у цивільних та військових адміністраціях часто призначалися недобросовісні виконавці. Утім, чи не найбільшої шкоди державотворчим процесам завдала нечітка державницька політика. Закони видавалися із запізненням, громадяни не завжди були проінформовані про роботу Директорії. За короткий час вона втратила свою популярність і підтримку громадян.

Подяка. Висловлюємо щирі вдячність усім членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автор не отримав фінансової підтримки для дослідження та публікації цієї статті.

Джерела та література

- Андрієвський, В.** (1923) *З минулого. Том II. Від Гетьмана до Директорії. Частина друга: Директорія*. Берлін: «Українське слово», 314 с.
- Бєлік, А. В.** (2013) Система влади в Україні періоду правління Директорії УНР. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 37, С. 100–104. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2013_37_22
- Винниченко, В.** (1920) *Відродження нації (Історія української революції [липень 1917 р. – грудень 1919 р.]*. Київ: Відень, Ч.ІІІ. 536 с.
- Гай-Нижник П., Лейберов О.** (2013) *УНР у період Директорії: пошук моделі державного устрою (кінець 1918 – 1919 рр.)*. – Ніжин, 214 с.
- Галаган, М.** (2005) *З моїх споминів*. Київ: «Темпора»,. 656 с.
- Донцов, Д.** (1954) *Рік 1918, Київ*. – Торонто: «Гомін України», 128 с.
- Дорошенко, Д.** (1969) *Мої спомини про недавнє-минуле (1914 – 1920) в чотирьох частинах Галицька Руїна – Доба Центральної Ради – Доба Гетьманщини – Доба Директорії*. Мюнхен: Українське видавництво, 544 с.
- Ковалевський, К.** (1960) *При джерелах боротьби. Спомини, враження, рефлексії*. Іннсбрук, 716 с.
- Коновалець, Є.** (1928) *Причинки до історії української революції*. Прага, Накладом Проводу Українських Націоналістів, 40 с.
- Копиленко О.Л., Копиленко М.Л.** (1997) *Держава і право України. 1917 – 1920: Навчальний посібник*. Київ: Либідь, 208 с.
- Мазепа, І.** (2003) *Україна в огні й бурі революції*. Київ: «Темпора», 608 с.
- Мартос, Б.** (1989) *Визвольний здрив України*. Нью Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 322 с.
- Омельянович-Павленко, М.** (2007) *Спогади командарма (1917 – 1920): Документально-художнє видання* (Упоряд.: М.Ковальчук). Київ: Темпора, 608 с.

Пархоменко, В. А. (2012) Внутрішня політика Директорії УНР у грудні 1918 – січні 1919 рр. (за матеріалами мемуаристики). *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Історичні науки*, 3.33, С. 285–294. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdu_2012_3

Пархоменко, В. А. (2019) Історико-мемуарна спадщина Л. Чикаленка про події 1919 р. в Україні. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Історичні науки*, 1, С. 95–97. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdu_2019_1_17

Пархоменко, В. А. (2019) Спогади П. Білона про революційні події 1918 – 1919 рр. в Україні. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Історичні науки*, 2, С. 119–123. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdu_2019_2_21

Пиріг, Р.Я. (2009) Мемуари сучасників, як джерело з історії Української революції (Р.Я. Пиріг, Ред.). *Проблеми вивчення історії української революції 1917 – 1921 рр.*, 4, 31–58

Стопчак, М. В. (2013) Діяльність Директорії УНР по створенню конституційно-правових засад української державності в сучасній вітчизняній історіографії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 21, С. 248–255. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2013_21_60

Чикаленко, Є. (2011) *Щоденник (1918 – 1919)*. Київ: Темпора, 424 с.

Шаповал, М. (1958) *Гетьманщина і Директорія*. Нью-Йорк: Видала Українська Громада ім., М. Шаповала, 134 с.

Яблонський, В. М. (2001) *Від влади п'ятьох до диктатури одного: історико-політичний аналіз Директорії УНР*. Київ: Альтерпрес, 160 с.

Яневський, Д. Б. (2003) *Політичні системи України 1917 – 1920 років: спроби творення і причини поразки*. Київ: Дух і літера, 767 с.

Ігорь Кушко

Коммунальное учреждение высшего образования
«Винницкий гуманитарно-педагогический колледж»
преподаватель (Украина)

Руслан Прилипко

Донецкий национальный университет имени Василя Стуса
кандидат исторических наук, старший преподаватель (Украина)

Первые шаги Директории в декабре 1918 – январе 1919 гг. за воспоминаниями деятелей украинской революции

Аннотация. Цель статьи. Процессы в годы Украинской революции 1917 – 1921 гг. происходили в сложных условиях. Активные участники прошлых событий оставили значительное количество воспоминаний, в которых отражали личностное отношение к происходящему, к государственным деятелям и работы государственных органов. Авторы, на основе воспоминаний, дневников, синтетических работ историко-мемуарного характера поставили целью охарактеризовать работу Директории в первые месяцы ее создания. **Методология исследования** основана на сочетании структурно-функционального анализа, сравнительно-исторического и сравнительно-правового метода. Авторы придерживались в исследовании принципов историзма, системности, научности и верификации. **Научная новизна** работы заключается в том, что используя сравнительно-исторические и сравнительно-правовые методы, авторы анализируют воспоминания глав Директории, премьер-министров и рядовых служащих украинской революции 1917 – 1921 гг. и анализируют их отношения к первым месяцам работы Директории. Авторами также показаны основные недостатки в работе государственного аппарата **Выводы.** По мнению авторов, на работу Директории повлияли постоянные споры ее членов. Особенно заметными они были между В. Винниченко и С. Петлюрой, которые боролись за влияние на государственный орган. Между этими лидерами были кардинальные различия в направлениях развития государства социалистической или европейской модели. На процессы построения также повлияли споры между военной и гражданской администрацией, что привело к постоянным конфликтам. Военные не всегда выполняли указания Директории. Кроме того, из-за недостатка квалифицированных работников на должности в гражданских и военных администрациях часто назначались недобросовестные исполнители. Впрочем, самый большой вред политическим процессам нанесла нечеткая государственная политика. Законы издавались с опозданием, граждане не всегда были проинформированы о работе Директории. За короткое время она потеряла свою популярность и поддержку граждан.

Ключевые слова: мемуари, днівники, Директорія, державні діячі, державна політика, державний орган.

Igor Kushko

Municipal higher educational establishment «Vinnitsa Humanities and Pedagogical College»
teacher (Ukraine)

Ruslan Prylypko

Vasyl Stus Donetsk National University
PhD (History), Senior Lecturer (Ukraine)

The first steps of the Directory in december 1918 – january 1919 under the statesman of the ukrainian revolution

Abstract. The purpose of the article: State-building processes in the years of Ukrainian 1917 – 1921 took place in difficult conditions. The active participants of the events of that time left a considerable number of memories in which they reflected their personal attitude to the events, to the politicians and the work of state bodies. The authors, based on memoirs, diaries, synthetic works of historical and memoir nature, set out to characterize the work of the Directory in the first months of its creation. **The methodology of the study** is based on a combination of structural-functional analysis, comparative-historical and comparative-legal method. The authors adhered to the study of the principles of historicism, systematicity, scientificity and verification. **The scientific novelty** of the work is that, using comparative historical and comparative legal methods, the authors analyzes the memoirs of the Heads of the Directory, Prime Ministers and ordinary servants of the Ukrainian Revolution of 1917 – 1921, and analyzes their relationship to the first months of the Directory's work. The authors also shows the main shortcomings in the work of the state body. **Conclusions.** According to the authors, the work of the Directory was influenced by the constant disputes of its members. They were especially noticeable between V. Vynnychenko and S. Petliura, who fought for influence on the state body. There were fundamental differences between these leaders in the direction of building a state of socialist or European model? State-building processes have also been affected by feuds between the military and civilian administrations, leading to ongoing conflicts. The military did not always follow the directives of the Directory. In addition, due to the lack of skilled workers in the civil and military administrations, unscrupulous executives were often appointed. However, the state policy-making process did not cause the greatest harm to the state policy. Laws were delayed and citizens were not always informed about the work of the Directory. In a short time, it lost its popularity and support of citizens.

Key words: memoirs, diaries, Directory, statesmen, public policy, public authority.

References:

- Andriievskiy, V.** (1923) *Z munnylogo. Tom II. Vid hetmana do durektorii [From the Past. Volume II. From Hetman to Directory]*. Part Two: Directory. Berlin: The Ukrainian Word, – 314 p. [in Ukrainian].
- Bielik, A. V.** (2013) *Systema vlyady v Ukraini periodu pravlinnia dyrektorii UNR [The system of government in Ukraine during the reign of the UNR Directory]* *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Scientific works of the History Faculty of Zaporizhzhya National University*, 37, 100–104. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2013_37_22 [in Ukrainian].
- Vynnychenko, V.** (1920) *Vidrodzhenya Natsii. (History of the Ukrainian Revolution [March 1917 – December 1919] [National Revival (History of the Ukrainian Revolution [March 1917 - December 1919])]*. Kiev: Vienna, Part III. – 536 p. [in Ukrainian].
- Hai-Nyzhnyk, P., Leiberov, O.** (2013) *UNR u period Dyrektorii: poshuk modeli derzhavnoho ustroiu (kinets 1918 – 1919 rr.) [UNR in the period of the Directory: search for a model of the state system (the end 1918 – 1919 rr.)]*. – Nizhyn, – 214 . [in Ukrainian].
- Halagan, M.** (2005) *Z moih spogadiv. [From my memories]*. Kiev: Tempora , – 656 p. [in Ukrainian].
- Dontsov, D.** (1954) *Year 1918, Kyiv [Year 1918, Kyiv]*. Toronto: Gomin of Ukraine, – 128 p. [in Ukrainian].
- Doroshenko, D.** (1969) *Moi Spomyny Pro Nedavnie-Mynule (1914 – 1920) V Chotyrokhn Chastynakh Halytska Ruina – Doba Tsentralnoi Rady – Doba Hetmanshchyny – Doba Dyrektorii [My memories of the recent past (1914 – 1920) in four parts of the Galician Ruin – The Age of the Central Council – The Age of the Hetmanate – The Age of the Directory]*. Miunkhen: Ukrainske Vydavnytstvo, – 544 p. [in Ukrainian].
- Kovalevskiy, K.** (1960) *Pry dzherelah borotby. Spomyny, vrazhenya, refleksii. [At sources of struggle. Memories, impressions, reflections]*. Innsbruck, – 716 p. [in Ukrainian].

- Konovalets, Ye.** (1928) *Prychynky do istorii Ukrainiskoi revolutsii [Causes to the History of the Ukrainian Revolution]*. Praha nakladom Ukrainiskykh natsionalistiv, – 40 p. [in Ukrainian].
- Kopylenko, O.L., Kopylenko, M.L.** (1997) *Derzhava i pravo Ukrainy. 1917 – 1920: Navchalnyi posibnyk. [State and Law of Ukraine. 1917 – 1920: Textbook]*. – Kyiv: Lybid, – 208 p. [in Ukrainian].
- Mazepa, I.** (2003) *Ukraina v ogni i buri revolutsii [Ukraine in the fire and storm of the revolution]*. Kyiv: Tempora, – 608 p. [in Ukrainian].
- Martos, B.** (1989) *Vyzvolny zdvyg Ukrainy [The liberation shift of Ukraine]*. New York – Paris – Sydney – Toronto, – 322 p. [in Ukrainian].
- Omelyanovich-Pavlenko, M.** (2007) *Spohady Komandarma (1917 – 1920) dokumentalno-khudozhnie vydannia [Memoirs of the Commander (1917 – 1920): Documentary and Artistic Edition]*. (Uporiad.: M.Kovalchuk). Kyiv: Tempora, – 608 p. [in Ukrainian].
- Parkhomenko, V. A.** (2012) Vnutrishnia polityka dyrektorii UNR u hrudni 1918 – sichni 1919 rr. (za materialamy memuarystyky) [Domestic policy of the UNR Directory in December 1918 - January 1919 (based on memoirs)]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Serii: Istorychni nauky – Scientific Bulletin of Mykolayiv National University V.O. Sukhomlynsky. Series: Historical sciences*, 3.33, 285–294. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmd_u_2012_3 [in Ukrainian].
- Parkhomenko, V. A.** (2019) Istoryko-memuarna spadshchyna L. Chykalenka pro podii 1919 r. v Ukraini [Historical and memoir of L. Chikalenko about the events of 1919 in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Serii: Istorychni nauky – Scientific Bulletin of Mykolayiv National University V.O. Sukhomlynsky. Series: Historical sciences*, 1, 95-97. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmd_u_2019_1_17 DOI: 13.33310/2519-2809-2019-47-1-95-97 [in Ukrainian].
- Parkhomenko, V. A.** (2019) Spohady P. Bilona pro revoliutsiini podii 1918 – 1919 rr. v Ukraini [P. Bilon's memoirs on the revolutionary events of 1918 – 1919 rr. in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Serii: Istorychni nauky – Scientific Bulletin of Mykolayiv National University V.O. Sukhomlynsky. Series: Historical sciences*, 2, 119–123. 21, 248–255. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmd_u_2019_2_21 DOI: 10.33310/2519-2809-2019-48-2-119-123 [in Ukrainian].
- Pyrih, R.Ya.** (2009) Memuary suchasnykiv yak dzherelo z istorii Ukrainiskoi revoliutsii [Memoirs of Contemporaries as a Source for the History of the Ukrainian Revolution] (R.Ya. Pyrih Ed.). *Problemy vyvchennia istorii ykrainskoi revoliutsii 1917 – 1921 rr. – Problems of studying the history of the Ukrainian revolution of 1917 – 1921 rr.*, 4, 31–58.
- Stopchak, M. V.** (2013) Diialnist Dyrektorii UNR po stvorenniu konstytutsiino-pravovykh zasad ukraïnskoi derzhavnosti v suchasni vitchyzniani istoriohrafii [Activities of the UNR Directory on the creation of constitutional and legal foundations of Ukrainian statehood in modern national historiography]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istorii – Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mikhail Kotsyubynsky. Series: History*, 21, 248–255. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2013_21_60
- Chikalenko, E.** (2011) *Schodenyk (1918 1919). [Diary (1918 1919)]*. Kyiv: Tempora, – 424 p. [in Ukrainian].
- Shapoval, M.** (1958) *Hetmanshchyna i Dyrektoriiia [Hetmanate and Directory]*. Niu-York vydala Ukrainska Hromada im. M. Shapovala, – 134 p. [in Ukrainian].
- Yablonskyi, V. M.** (2001) *Vid vldy piatokh do dyktatury odnogo istoriko-politychnyi analiz Dyrektorii UNR. [From the power of the five to the dictatorship of one: a historical and political analysis of the UNR Directory]*. Kyiv: Alterpres, 160 p. [in Ukrainian].
- Janevskyi, D.B.** (2003) *Politychni systemy Ukrainy 1917 – 1920 rokiv: sproby tvorennia i prychny porazky [Political systems of Ukraine 1917 – 1920: attempts of creation and causes of defeat]*. Kyiv: Dukh i litera, – 767 p. [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 06.01.2020 р.
Статтю рекомендовано до друку 16.02.2020 р.